

MARLIES ROHMER

Marlies Rohmer studeerde Stedenbouw en Architectuur aan de TU Delft en begon in 1986 haar eigen bureau Marlies Rohmer Architects and Urbanists. Recentelijk heeft ze een onderzoek naar haar eigen werk afgerond, genaamd WHAT HAPPENED TO... Met een camper reed ze het hele land door, langs haar oude werk, om hierop te reflecteren.

@ARCHITECT

Je hebt ook Bouwkunde gestudeerd aan de TU Delft. Hoe was jouw studententijd?

Ik ben in 1978 begonnen en ik ben in '86 afgestudeerd. Ik heb acht jaar gestudeerd, veel langer dan jullie nu natuurlijk mogen studeren. Ik heb les gehad van Jaap Bakema, Aldo van Eyck, Herman Hertzberger, Carel Weeber en Rem Koolhaas, en ben dus opgeleid in een heel gevarieerd architectuurklimaat. Het was nog een beetje het staartje van de volkshuisvestingsperiode waarin alleen maar werd gepraat en niet ontworpen, en op die grens kwam ik binnen. Het was echt een hilarische periode waarin veel architecten heel polemisch naar elkaar waren. Zo heeft Aldo van Eyck weleens tijdens een college gedaan alsof hij een baksteen naar Carel Weeber wilde gooien. Het was een rumoerige, maar vooral ook leuke tijd, en hierdoor heb ik een hele brede achtergrond gekregen om aan de slag te gaan. Tegen het einde van mijn studie ben ik bij Rem Koolhaas aan de slag gegaan. Ik had echt al zijn teksten gelezen en vond hem een erg interessant persoon, maar ik vond het toen wel moeilijk om steeds maar voor iemand anders te denken; ik raakte daarvan een beetje in de war. Ik heb toen besloten om meteen na mijn afstuderen, dus op mijn 27e, voor mezelf te beginnen.

Zoals je net al zei, ben je in 1986 je eigen bureau gestart. Hoe heb je dit aangepakt?

Om aan werk te komen heb ik de gele gids gepakt, bij de P van projectontwikkeling begonnen en twee weken de tijd genomen om iedereen van A tot Z te bellen of ik kon langskomen om mijn afstuderen te laten zien. Ik mocht overal langskomen en bij sommigen draaide dit uit op niks, maar zo'n 10% dacht: 'oh, wat leuk, iemand met ondernemingslust'. En zo mocht ik dus bijvoorbeeld kantoren in het buitenland gaan tekenen voor ABN Amro en stedenbouwkundige plannen maken voor ING vastgoed. Dat was een soort opmaat om geld te

verdienen en daarnaast deed ik prijsvragen om mijn eigen handschrift te ontwikkelen en los te komen van onder andere Rem Koolhaas. Zo ben ik gestart. *In a nutshell.*

Heb je het idee dat er veel is veranderd in de afgelopen jaren?

Ja, heel erg. Om te beginnen, toen wij begonnen was er een programma van eisen en een honderd procent opdracht tot en met de directievoering toe. Je was een *allround* bouwkundige en je kon het werk gewoon 1 op 1 krijgen. Nu wordt er gewerkt met tenders (Europese aanbesteding) en krijg je vijf telefoonboeken aan informatie. Daarmee maak je een ontwerp, vaak niet verder dan een voorlopig ontwerp of een definitief ontwerp. Je kunt je niet meer ontwikkelen als een *allround* ontwerp bureau. Door de intrede van BIM verliezen we het werken van grof naar fijn. Iedereen verwacht nu meteen dat je alles in BIM zet, waardoor je in een veel te vroeg stadium al te bouwkundig moet tekenen. Zo worden de denktank fase en schetsfase overgeslagen. Dus ik vind dat er ontzettend veel veranderd is in de beroepspraktijk. Het is uiteraard niet alleen maar kommer en kwel, maar ik vind het wel jammer dat het vak, het ambacht, teloor gaat. Het hele bouwproces is complexer geworden, opdrachtgevers halen er steeds meer adviseurs bij. Waar vroeger de beroepsuitoefening zeer *allround* was, is het nu veel meer gecompartmenteerd. Het vak is veel specialistischer geworden. Bijvoorbeeld, voor scholenbouw dien je nu drie andere scholen uit de drie afgelopen jaar te laten zien, voordat je een ontwerp mag uitwerken. Hierdoor focus je als bureau alleen maar op één gebouwtype en dat vind ik jammer. Ik vind dat je als architect juist meerdere gebouwtypen tegelijkertijd zou moeten maken.

Zie je verschil in je werkwijze en aanpak van een project door de jaren heen? Is dit erg veranderd?

Hoe mijn werkwijze veranderd is? Ik denk dat

ik vroeger sneller met een schetspapier begon. Terwijl ik nu het ontwerpen zie als een soort cyclisch zoekproces. Je zit eigenlijk simultaan te schaken op heel veel borden tegelijk. Je bent aan het programma van eisen bezig, je bent aan het schetsen, je bent aan het denken, je gaat naar een film en je kijkt een beetje naast je en denkt opeens, jeetje, dit is misschien een ingang. Elke keer kom je een beetje verder tot je er op een gegeven moment bent. Terwijl vroeger begon ik misschien sneller heel praktisch te tekenen. Dat is wel veranderd.

Je bent teruggegaan naar je oude gebouwen en hebt onderzoek gedaan naar wat er mee gebeurd is na de oplevering. Zou je iets meer kunnen vertellen over je aanpak van dit onderzoek?

Toen het woord 'duurzaamheid' zijn intrede deed, wilde ik eerst eens onderzoeken hoe duurzaam mijn eigen gebouwen van de afgelopen 30 jaar eigenlijk gebleken zijn. Ik had een subsidieaanvraag gedaan bij het Stimuleringsfonds en dan moet je heel systematisch te werk gaan. Dus ik heb eerst een plan van aanpak geschreven en toen hebben we allerlei onderwerpen bedacht waarop we een gebouw wilden testen. Daarnaast was ik van plan een boek over eigen werk te schrijven. Mijn uitgever zei al: 'dat wordt weer zo'n suf plaatjes boek over een architect', daar was ik het wel mee eens. En hier ontstond het idee. Ik wilde al mijn oude werk bekijken en heel eerlijk een boek schrijven over wat ik nu vind van mijn idealen van toen. Het boek is uiteindelijk, dankzij Hilde de Haan en Jolanda Keesom, een soort fragment van het onderzoek geworden. Het onderzoek zelf, dat zijn echt een paar van die multomappen dik met letterlijk uitgeschreven gesprekken met bewoners, opdrachtgevers, aannemers, enzovoort. Ook rapportages over aspecten zoals het binnenklimaat en de manier waarop de materialen zich hebben gehouden. Het plan was om er een jaar over te doen, maar uiteindelijk ben ik er vier jaar mee bezig geweest.

Heb je het idee dat je over het algemeen goede en duurzame gebouwen hebt geleverd?

Ja, dat denk ik wel. Niet alles heeft even goed uitgepakt, maar over het algemeen wel. Ik ben in de jaren 80 begonnen, toen was ik nog een beetje aan het zoeken en kreeg ik niet zo'n grote opdrachten. In de jaren 90 ontstond er een soort bouwexplosie en werd er heel veel geëxperimenteerd. In die periode heb ik bijvoorbeeld scholen gemaakt met sportvelden op het dak. Ik had ook ideeën over sociale duurzaamheid. Ik vond dat gebouwen

expressief moesten zijn en dat een goede overgang tussen binnen en buiten belangrijk was. Dat is een van de dingen die goed is gelukt, maar dan zie je ook bij sommige doelgroepen dat zij er geen behoefte aan hebben. Je moet eigenlijk heel erg specifiek voor je doelgroep ontwerpen, voor zover je al zo'n doelgroep kunt voorspellen. Want een gebouw heeft echt meerdere levens. Het begint in het hoofd en de fantasie van de ontwerper en daarna arriveren de gebruikers. Bij scholenbouw bijvoorbeeld, kan het heel goed zijn dat na de realisatie van het project de school alweer een andere directeur heeft. Daarom vind ik het ook heel belangrijk om een budget over te houden voor kinderziekten. Waar dus op één plek iets heel goed gelukt is, kan het op andere plekken totaal mislukt zijn. Er komen ook wel een paar van die *oneliners* uit, we hebben bijvoorbeeld veel in baksteen gebouwd en die gevels houden zich over het algemeen oogverblindend. Ik houd heel erg van baksteen. Ik kan nog steeds nieuwe dingen doen met baksteen.

Zijn er nog andere projecten waar je met trots op terug kijkt?

Ja, eigenlijk vind ik al mijn opdrachten leuk. Ik denk dat ik de eerste in Nederland ben geweest die sportvelden op het dak van scholen ging maken. Mijn eerste school, in Wateringse Veld, had zo'n sportveld op het dak en ik vind dat nog steeds een heel leuk gebouw. Het ziet er niet overal even mooi meer uit, maar het staat nog wel overeind. Ik heb veel gebouwen gemaakt met van die metselwerk patronen, die ik ook nog steeds zeer waardeer. Bijvoorbeeld de Zeester in Noordwijk, dat is een gebouw waar ik met psychiatrische patiënten patrijspooten heb gekleed en gemetseld als een soort ornamentele huid, in metselwerk gegoten. En in Groningen heb ik een golvende baksteen gevel gemaakt met openingen in het metselwerk waardoor indirect daglicht in de sporthal komt.

Heb je een favoriet? Een gebouw dat je als een van je hoogtepunten beschouwd?

Een van mijn betere projecten is nooit uitgevoerd. Ik mocht een discotheek ontwerpen op zo'n vinexlocatie in Leidsche Rijn. De brandweer was echt hysterisch over vluchtwegen en uiteindelijk heb ik een gebouw ontworpen dat echt een dichte doos was, gehuld in een netkous van vluchtrampen die ook als zitjes dienden voor mensen die even buiten wilden gaan zitten. Ik was net in Brazilië geweest en had daar een gebouw bezocht waar de entree *onder* het gebouw was. Vanaf buiten was de ingang

onzichtbaar - in mijn ogen een soort subliem ontwerp, waarin alles meer werd dan de som der delen. Uiteindelijk is de bouw van de discotheek niet uitgevoerd. En daar ben ik echt ziek van geweest.

Wat is voor jou persoonlijk de belangrijkste les die je heeft geleerd door het doen van dit onderzoek?

De belangrijkste les... Er zijn wel meerdere *lessons learned*. In ieder geval weet ik nu dat het ontzettend nuttig is om je oude werk te bekijken. Als je aan een ontwerp begint, heb je het altijd over *what's new*, *what's next*, *what's the thrill*, maar het is zo goed om te kijken wat er later mee gebeurd is. Het gaat er natuurlijk om dat die gebouwen er over tien/twintig/dertig/veertig jaar ook nog goed uitzien. Ik heb ook een documentje gemaakt met allemaal lessen die ik eruit geleerd heb. Dat lees ik heel vaak nog even door als ik aan een nieuw project begin. Ik ben wel anders gaan ontwerpen. Er zijn gebouwen waar ik heel veel vorm in gebruikte bijvoorbeeld, met enorm veel golvende wanden en ronde gebouwen. Ik denk dat ik nu eenvoudiger ben gaan werken en heel veel geld stop in een soort rijkdom en overdaad. Hele mooie huiden, hele mooie gevels, die ook echt prachtig verouderen en mooi vervuilen. Ik vind het ook heel belangrijk om een budget te reserveren

om na een jaar nog eens met die opdrachtgever de puntjes op de i te zetten. Ik denk dat ik niet meer zo snel aan experimentele materialen zal beginnen als ik niet zeker weet of ze het gaan redden. Ik vind het ongelofelijk belangrijk dat gebouwen goed vervuilen, maar ik ga wel het experiment op allerlei andere vlakken aan.

Wat is naar jouw idee de kracht van Marlies Rohmer Architects & Urbanists?

Ja, dat zou je dus eigenlijk aan anderen moeten vragen. Wij maken heel robuust werk. Sommige mensen vinden het een beetje zwaar. Ik denk dat onze kracht is, dat we van het grootste gebaar tot het kleinste detail heel goed doorwrocht werk maken. Ik schuw een groot gebaar ook niet. Toen ik van Delft kwam, kon ik helemaal niet detailleren. Dus ik moest in de avonduren mensen van andere bureaus erbij halen die mij dat detailleren hebben geleerd. Onze ontwerpen zijn doordacht van grof naar fijn, waaruit iets ontstaat dat meer is dan de som der delen en een twist heeft. Ze zijn niet in één keer leesbaar en dat is de kracht van ons bureau...//

BRONNEN

Photographs: ©Marlies Rohmer Architects & Urbanists

